

Tenner og løstenner i Hamsuns diktning

Av Torbjørn Guldseth

Tenner kan brukes som et middel til å beskrive både personer og situasjoner. Det gjelder ikke minst i litteraturen og Knut Hamsun, som er en ordkunstner med et knapt, men likevel rikt språk som det er en opplevelse å fordype seg i, har i nesten alle sine romaner en sekvens om tenner. Jeg har i det følgende funnet fram noen dentale godbiter fra hans forfatterskap. For å gjøre det mer leservennlig, har jeg imidlertid tillatt meg å modernisere Nobelprisvinnerens språk noe. «Tænder» er for eksempel blitt til tenner.

Romanen *Markens grøde* fra 1917, fikk Hamsun Nobelprisen for. Der møter vi hovedpersonen Isak Sellanrå og hans kone Inger. Hun hadde, som vi husker, hareskår. Det fenomenet er en sentral del av handlingen og preger romanskikkelsenes liv og gjøremål. Fra overtroen, forbundet med at lappen Gilbert viser fram en død hare til den gravide Inger, noe som resulterer i barnedrap, straff og soning, til den vellykkete leppeoperasjonen i Trondheim til slutt.

I *Mysterier* fra 1892 får vi dannet oss et bilde av personligheten til Dagny Kielland ved hjelp av beskrivelsen av tennene hennes: «Hun var usedvanlig vakker i kveld. Disse mørke øyne i det lyse ansikt gjorde sin virkning. Skjønt hun ikke hadde ganske hvite tenner lo hun gjerne, lo endog av helt ubetydelige ting».

I samme roman finner vi også en sår og tragisk episode der tanngnissel blir et middel til latterliggjøring. Vi møter «en uanselig mann, liten av vekst og ytterst fattig kledd som kalles Minutten. Denne mann hadde en gang vært sjømann. Johan Nagel satt inne i hotellets kafé og holdt en avis i hånden da Minutten kom inn. Han var ualminnelig stygg. Han hadde rolige, blå øyne, men utstående, uhyggelige fortenner.

– Gjør meg den villighet å skjære litt tenner, sier fullmektigen. Og Minutten skjærer under full latter fra de omkringsit-

tende sine fryktelige tenner sammen. – Høyere! Høyere! roper fullmektigen, – skjær høyere ellers kan vi ikke høre det. Minutten sitter rett opp og ned på stolen, holder seg fast med begge hender og skjærer tenner så hans hode dirrer. Alle sammen ler, bondekongen ler også så hun må tørke sine øyne; hun vet ikke sin arme råd for latter og legger til å spytte meningsløst to ganger bortover gulvet av bare henrykkelse.»

Konerne ved vandposten som kom ut i 1920 er Hamsuns mest samfunnskritiske roman. Der forteller postmesteren med stolthet om sønnen sin som har slike fantastiske tenner: «Jeg vet ikke hvem som kan sies å være best av våre barn, der er nu han som er på jordarbeide. Det er kar! Jeg tør ikke hilse i hånden på ham mere, han klemmer meg fordervet, haha, en bjørn. Og De skulle se ham løse opp en repknote, han har negler som en tang, men iblandt setter han tennene i. Det står ikke på med slike tenner!»

Et stevnemøte som unektelig får et komisk preg over seg takket være beskrivelsen av gebisset finner vi i *Men livet lever* fra 1928: «Steffen gårdsgutt har fått sin kjæreste fra bygden til seg og satt nu og trakterte henne med en pose stenhårde kjeks og kaker som han hadde kjøpt på bua:

Det er ikke til å få i seg, sa hun. Steffen tygget og knasket som en gamp, damen derimot torde ikke våge noget, hun tok resolutt tanngarden sin ut av munnen og la den på bordet. Den var rød av kautsjuk og dessuten slimet, og Steffen skulte unektelig på den. Damen gumlet nu kjeks uten tenner.

Du er en gris! sa Steffen.

Enn du, hva er du med dine hestetenner?

Ta det vekk! skrek han, drevet til det ytterste.

Tja, svarte hun likegyldig og sopte tingen til seg.

Det var så jeg ville nesten brette meg, sa Steffen.

Ditt kreatur, svarte kjæresten.

Nå, men det var da noget av innvollene dine.

Jeg estimerer ikke å svare deg.

De ble bitre og ville begge to, det ble slag i bordet og tårer.

Jeg skal gå bent fra deg, hylte damen. Jeg trenger ikke om deg.

Gjør så og gå din veg, svarte Steffen tilbake. Og lykke på reisen din!»

Fra *Siste kapittel*, utkommet i 1923, henter vi følgende beretning om tannpine: «Frøken d'Espard går ned til middag. Da det er søndag er det altså litt bedre mat enn ellers, rype og rødgrøt. Plutselig hopper frøken d'Espard opp fra sin stol. Tannpine! sier doktoren smilende og får gjestene til å fortsette med rypen.

Frøken d'Espard stormer opp på sitt rom. Hun dirrer på hånden, men finner haglet i sin munn og finner tannen, javel, en knekket tann, fortann, skjønnhet – å Gud, og hun renner til speilet og ser det sorte hull, det forferdelige hull... Etter hvert som hun prøver seg fram i speilet med å smile på forskjellige fasonger og å åpne munnen og le, stiger et styrløst raseri opp i henne og hun utbryter i en masse forbannelser.

Hun undersøker tannen i sin hånd og ser at den var halvt oppett i forveien, det var et tidsspørsmål når den måtte knekke

og et hagl fra Daniels børs var her trådt i stedet for en hard brødskorpe eller et kjøttben. Da hennes hysteriske raseri er over prøver hun ettertenksomt og sindig hvorledes hun for fremtiden skal smile eller le med sin ødelagte munn. En trøstesløs prøve.

Å Gud, jeg har slik tannpine og så meget ondt, Daniel!

Ja tannpine er ikke godt, sier han også, jeg har hatt det to ganger. Marta hun har ideligen tannpine, hun kan gå med den i ukevis uten å si noe, jeg for min part har aldri kunnet venne meg til tannpine.

Ja og så skulle De hatt så meget annet ondt som jeg har.

Å pokker, alt annet ondt er det råd for. Men tannpine –!

Det er det værste De vet?

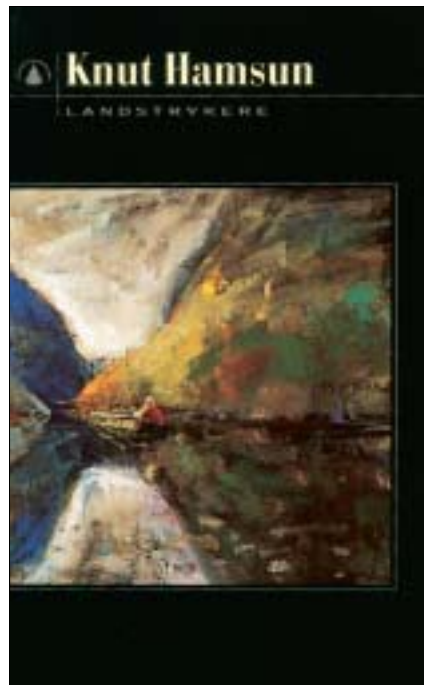
Ja det er det.»

I sluttkapitlet i *Pan* fra 1894 forteller Hamsun at løytnant Grahn har forlatt Edvarda på Sirilund og reist til India. Han går forbi hytten til tamilerinnen Maggie og tenker med seg selv: «– at Maggie stadig tygget på noe hadde jeg lenge lagt merke til. Men det var ikke betel hun tygget på, for hendes tenner var hvite, derimot hadde hun den vane å tygge på alle andre ting, stikke dem i munnen og tygge på dem som om det var noe godt. Det kunne være hva som helst, pengestykker, papirstumper, fuglefjær, men hun tygget på det. Men det var ialfall ikke noe å nedsette henne for når hun var landsbyens smukkeste pike tross det.»

Den mest fornøyelige beskrivelsen er kanskje historien om sjømannen, eventyreren og fantasten August sine tenner i *Landstrykere* fra 1927: «Det begynte således: August hadde ved et ulykkestilfelle fått munnen litt skadet og tennene slått ut, nu hadde han rettet mest mulig på dette med et kraftig overskjegg og med en tanngard av gull, en såkalt bro. Edevart hadde aldri sett så herlige tenner og han hadde visse planer om å kjøpe slike tenner når han fikk råd til det. August fortalte åpent hvor

i verden han hadde skaffet seg denne tanngard og hva den hadde kostet, det var ikke småskillinger, han hadde spart i måneder og år til denne utgift, sa han.»

På en seilferd langs Nordlandskysten i hardt vær blir sjømannen redd og tennene blir bildet på hans dårlige samvittighet og anger: «– Vorherre vil vel straffe meg! August satt i halsen falmet og våt,

han hadde nu mere og mere utestående med Gud, der var også gulltennene, hva han bekjente at han hadde ikke betalt dem, bare litt på hånden, og var så rømt fra land og by. Jeg var tilfreds de lå på havbunnen! sa han om tennene og prøvde å bryte dem ut av munnen.»

I siste bind i trilogien, *August* (1930), er landstrykeren, jordomseileren, denne farende mann på land og hav, tilbake i kramboden til Pauline etter mange års utlendighet: «– Jeg syntes nok jeg hadde sett deg da du kom inn, men du var for ukjennelig. Tennene – ! Forrige gang

August var hjemme hadde han en tanngard av det bare gull, å han var så fryktelig full av gull i munnen, han var som et avgudsbillede hos hedningene, nu hadde han hvite, naturtro tenner og var ikke til å kjenne igjen.

– Men hvorihan Tykje har du gjort av tennene dine? spør Joakim. De var av gull. August: Solgt dem. Det var en gang jeg ikke hadde råd til å ha dem lenger. De sa det var han Vanderbilt som kom til å bli eier av dem.

– Nei den som var ukjennelig for meg var han August, utbryter Lovise Margrete. Jeg har aldri sett en slik forandring! Det var alle enige i, August hadde fått bentenner i munnen og var blitt et annet menneske.

Gjestene åt og drakk og uttalte seg samtidig om Augusts tenner, det var noget merkelig ved disse tenner, et under, de hadde omskapt ham.

Ved en senere krambodbesøk spør August:

– Tror du meg Pauline dersom jeg forteller deg hvorfor jeg skiftet tenner?

– Det har du jo fortalt.

August stusser: Har jeg det? Nå, det var bare løgn. For den gang jeg fikk andre tenner da var det for ikke å bli gjenkjent. Det var et kvinnfolk jeg ikke kunne få fred for. Det var ikke fritt for litt forståelse mellom oss to og hun hadde aldri sett så pene tenner blant sitt folk som mine gulltenner. Da jeg ville løsrive meg og seile bort sa hun nei til det. Da jeg ville lure meg vekk satte hun ut vakt på meg som skulle kjenne meg igjen og føre meg tilbake. Men da var det at jeg skiftet tenner og slapp ombord.»

Fornøyelig lesing, ikke sant?